

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИКОЛИ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

**ПРОГРАМА
ФАХОВИХ ВСТУПНИХ ВИПРОБУВАНЬ З ГЕОГРАФІЇ
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ: 01 ОСВІТА/ПЕДАГОГІКА
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ: 014 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ГЕОГРАФІЯ)
ОСВІТНІЙ СТУПІНЬ: МАГІСТР
ФОРМА НАВЧАННЯ: ДЕННА, ЗАОЧНА**

Розглянуто та схвалено на засіданні
кафедри географії 20 лютого 2017 р.
Протокол №8 Затверджено вченою
радою природничо-географічного
факультету 01 березня 2017 р.,
протокол №6

Ніжин - 2018

Програма фахових вступних випробувань на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістр у галузі знань 01 “Освіта/Педагогіка”, спеціальності 014 “Середня освіта” (географія). – НДУ імені Миколи Гоголя, 2018 р. – 16 с.

Укладачі: д.г.н., проф., зав. каф. географії Барановський М.О.
д.г.н., проф. Смаль В.В.
к.г.н., доц. Барановська О.В.
к.г.н., доц. Філоненко Ю.М.
к.г.н., доц. Афоніна О.О.
к.г.н., доц. Остапчук В.В.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
I. Основні вимоги до знань і умінь	4
II. Критерії оцінювання знань і вмінь	6
III. Форма проведення вступного іспиту, структура завдань	7
IV. Зміст навчального матеріалу	8
1. Загально географічні питання	8
2. Фізична географія	8
3. Економічна та соціальна географія світу	11
4. Економічна та соціальна географія країн і регіонів світу	12
5. Економічна та соціальна географія України	13
V. Список рекомендованої літератури	15

Пояснювальна записка

Програма вступного іспиту з географії включає найважливіші розділи таких географічних дисциплін як геологія з основами геоморфології, метеорологія та гідрологія, ландшафтознавство, фізична географія материків та океанів, фізична географія України, економічна і соціальна географія світу, економічна та соціальна географія країн і регіонів світу, економічна та соціальна географія України, географія населення, рекреаційна географія, туристично-рекреаційні ресурси України та світу, інформаційні системи у туризмі, геоінформаційні системи в географії, географія туризму тощо.

Обсяг і зміст навчальної програми з вищезазначених курсів узгоджено з діючими програмами, що дозволяє скорегувати міжпредметні зв'язки.

На вступному іспиті з географії студент-бакалавр має показати розуміння основних законів, закономірностей науки, її практичного значення, перспектив розвитку, продемонструвати уміння використовувати набуті знання для вирішення прикладних питань.

Він також має продемонструвати своє вміння орієнтуватися у фактичному матеріалі, знання найважливіших джерел його поповнення й оновлення, показати свою обізнаність з роботами визначних вчених, фундаментальних наукових установ, періодичних видань.

Попри те, що дано програма охоплює майже всі географічні дисципліни, перевага надана питанням теоретичного, типологічного характеру, для розкриття яких необхідно залучати знання великих регіонів і субрегіонів світу, країн, районів, а також на практиці застосовувати знання, отримані під час вивчення географічних дисциплін освітнього ступеня "бакалавр".

I. Основні вимоги до знань та умінь

1.1. Абітурієнти-бакалаври повинні знати:

- закономірності осьового обертання та орбітального руху Землі, їх наслідки та значення для процесів, що відбуваються в географічній оболонці;
- будову атмосфери та інших оболонок Землі;
- основні закономірності загальної циркуляції атмосфери, поняття про повітряні маси та атмосферні фронти;
- класифікацію кліматів Землі;
- внутрішню будову Землі і типи земної кори;
- геологічну діяльність річок, льодовиків, вітру, морів;
- основні структурні елементи земної кори;
- особливості еволюції геологічної історії Землі;
- геохронологічну та стратиграфічну шкалу;
- форми, елементи форм та типи рельєфу, фактори рельєфоутворення;
- основні типи морфоскульптури та морфоструктури суші та Світового океану;
- поняття про біосферу, закономірності поширення живої речовини на Землі
- фактори ґрунтоутворення, структуру та різновидності ґрунтів, загальні закономірності географії ґрунтів;
- загальні географічні закономірності Землі;
- фізико-географічну характеристику всіх материків і океанів;
- географічне положення, рельєф, клімат та геологічну будову України;
- внутрішні води України, рослинний і тваринний світ;
- класифікацію ландшафтів України, фізико-географічне районування;
- особливості динаміки та природного руху населення світу;

- закономірності розміщення людей на Землі, особливості світових урбанізаційних процесів;
- етапи формування політичної карти світу;
- закономірності розміщення природних ресурсів;
- характеристику світового господарства, його основних складових частин;
- характеристику галузей промисловості та сільського господарства світу, транспорту, зовнішньоекономічних зв'язків;
- особливості ЕГП країн і регіонів світу, економіко-географічну характеристику провідних держав світу;
- ЕГП, природно-ресурсний потенціал та населення України;
- галузеву та територіальну структуру господарства України та її провідних міжгалузевих комплексів;
- структуру та особливості розвитку АПК країни, транспорту та зовнішньоекономічних зв'язків;
- економіко-географічну характеристику районів України;
- особливості масштабу і характеру впливу суспільства на природу;
- сутність і структуру природокористування, форми охорони довкілля;
- геополітичну ситуацію в Україні;
- комплексну географічну характеристику Чернігівської області.

1.2. Абітурієнти-бакалаври повинні мати такі навички та уміння:

- ◆ користуватися географічними картами та атласами, визначати географічні координати;
- ◆ будувати графіки, стовпчикові і колові діаграми, проводити різноманітні статистичні обрахунки;
- ◆ аналізувати таблиці та тематичні карти;
- ◆ складати рівняння водного балансу, визначати витрати води, основні характеристики і фактори стоку, будувати поперечні розрізи річки, озера;
- ◆ визначати мінерали різних класів та гірські породи різного походження;
- ◆ встановлювати залежність між рельєфом та тектонічною будовою;
- ◆ виявляти морфологічні частини ландшафту, будувати комплексний фізико-географічний профіль;
- ◆ характеризувати географічні пояси суші і океану;
- ◆ визначати механічний склад ґрунту, його структуру;
- ◆ описувати ґрунтовий розріз;
- ◆ вести різні види топографічних зйомок на місцевості, користуватися геодезичними інструментами;
- ◆ креслити топографічні карти;
- ◆ давати характеристику географічного положення океану та материка за типовим планом;
- ◆ давати загальну фізико-географічну характеристику материків і океанів за типовим планом;
- ◆ виявляти закономірності географічної зональності материків, характерні особливості ґрунтового-рослинного покриву, тваринного світу;
- ◆ давати оцінку фізико-географічного положення України;
- ◆ співставляти фізичну, тектонічну та геологічну карти, робити на основі цього висновки про взаємозв'язок між тектонічною будовою, рельєфом, походженням і поширенням корисних копалин;
- ◆ аналізувати ландшафтну карту і схему фізико-географічного районування України;
- ◆ складати фізико-географічну характеристику природних зон, висотних країн;

- ♦ будувати і аналізувати графіки динаміки показників природного руху населення;
- ♦ будувати статеву-вікову піраміду, карту густоти населення;
- ♦ визначати показники міграційної рухомості населення, характеризувати розселення певного району;
- ♦ оцінювати вплив природних і соціально-географічних факторів на розміщення галузей промисловості;
- ♦ аналізувати галузеву структуру району, виділяти елементи територіальної структури господарства регіону (країни);
- ♦ аналізувати геополітичне положення країн і регіонів світу;
- ♦ аналізувати демографічну ситуацію в окремих регіонах світу, робити демографічний прогноз, складати демографічну програму;
- ♦ характеризувати економіко-географічне та геополітичне положення України;
- ♦ аналізувати особливості розвитку та розміщення різних галузей промисловості та сільського господарства України;
- ♦ складати порівняльну характеристику економіко-географічних районів України;
- ♦ давати оцінку ЕГП країн і регіонів світу;
- ♦ визначати роль і місце окремих країн і регіонів у світовому господарстві;

II. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ

Оцінка **“відмінно”** виставляється за ґрунтовну відповідь, коли студент вільно володіє матеріалом, логічно і послідовно його розкриває, оперує науковою термінологією, використовує й дає критичну оцінку широкого кола наукових джерел, здійснює самостійний аналіз засвоєного матеріалу, супроводжує виклад матеріалу статистичним цифровим матеріалом, використовує сучасні теорії та методи наукових досліджень, вміє застосовувати теоретичні знання на практиці.

Оцінка **“добре”** виставляється за ґрунтовну відповідь, послідовний і систематизований виклад матеріалу. Однак при відповіді студент допускає певні неточності в трактуванні окремих питань чи проблем, у викладі фактів, визначень чи понять, поясненні класифікацій, відчуває труднощі при проведенні теоретичних узагальнень, не використовує достатньої кількості наукових джерел і статистичного матеріалу.

Оцінка **“задовільно”** виставляється тоді, коли студент в основному орієнтується у суті питання чи проблеми, але не може достатньо аргументовано сформулювати висновки, провести певні узагальнення, вміло пов'язати теоретичні узагальнення з практикою, відчуває значні труднощі у логічному викладі змісту питання, недостатньо переконливо і впевнено висловлює свої думки.

Оцінка **“незадовільно”** виставляється у тому разі, коли студент зовсім не орієнтується у суті питань, не володіє необхідним понятійним апаратом, не опанував мінімуму наукових джерел, не знає основоположних питань географічної науки, не може дати відповіді на додаткові запитання. Відповідь відсутня.

За шкалою ECTS

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу (як приклад)
A	відмінно	90–100
B	добре	83-89
C	добре	74-82
D	задовільно	64-73
E	задовільно	60–63
FX	незадовільно	Менше 60

III. ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ ВСТУПНОГО ІСПИТУ, СТРУКТУРА ЗАВДАНЬ

Екзамен з географії проводиться у письмовій формі.
Кожен екзаменаційний білет включає три питання теоретичного змісту та 10 тестових завдань із дисциплін, питання яких винесені на екзамен.
Приклад завдання для вступних іспитів:

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет природничо-географічний

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Голова приймальної комісії
НДУ імені Миколи Гоголя
_____ (ПІБ)

« ____ » _____ 2018 р.

Завдання для вступних іспитів з географії

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка
Напрямок підготовки (спеціальність): 014 Середня освіта (географія)
Форма навчання: денна, заочна
Освітній ступінь: магістр

Теоретичні завдання

1. Після народження у кінці жовтня 2011 р. 7-и мільярдного жителя Землі у наукових колах знову заговорили про проблему перенаселення нашої планети. То чи загрожує Землі перенаселення? Як, виходячи із концепції демографічного переходу, можна пояснити сучасні тенденції росту світового народонаселення. Наведіть аргументи, які або підтверджують ймовірність перенаселення нашої планети, або її спростовують (30 балів).

2. Різні регіони України характеризуються неоднаковою інвестиційною привабливістю. Назвіть регіони України з найбільшою та найменшою інвестиційною привабливістю. Які чинники природного та соціально-економічного характеру впливають на це? Наведіть конкретні приклади (20 балів).

3. Ґрунтовий покрив Землі надзвичайно строкатий. А чи є якісь закономірності в поширенні головних типів ґрунтів? Чим вони зумовлені? Відповідь проілюструйте на прикладі Північної Америки (20 балів).

Тестові завдання

(кожна правильна відповідь оцінюється у 3 бали)

1. Який варіант у схемі ера – період - горотворення є невірним:
а) протерозойська – пермський – герцинське; б) мезозойська – юрський – мезозойське;
в) кайнозойська – неогеновий – альпійське; г) палеозойська – кембрійський – каледонське.

2. Яка відповідність „ґрунти – природна зона, для якої вони характерні” є вірною?
а) бурі лісові ґрунти – твердолисті вічнозелені ліси й чагарники; б) каштанові ґрунти – змішані та широколисті ліси; в) чорноземи – сухі степи; г) червоно-бурі – савани.
3. Яким буде азимут об’єкта, якщо його румб південно-східний 25° ? а) 25° ; б) 115° ; в) 155° ; г) 205° .
4. Як називаються лінії, що з’єднують точки з однаковою кількістю опадів?
а) ізотахи; б) ізогалини; в) ізокліни; г) ізогіети.
5. Які народи Африки відносяться до європеоїдної раси: а) масаї і тутсі; б) бушмени та готтентоти; в) араби і бербери; г) нілоти і суахілі.
6. Наведені нижче області поєднані на основі певної ознаки, за винятком однієї “білої ворони”. Яка область не вписується в існуючий логічний ряд: а) Київська, Черкаська; б) Вінницька, Хмельницька, Тернопільська; в) Харківська, Сумська, Полтавська; г) Запорізька, Дніпропетровська.
7. У якій із названих областей України склалася найвища щільність населення: а) Сумській; б) Полтавській; в) Тернопільській; г) Кіровоградській.
8. У якій із названих країн частка виробництва електроенергії на ГЕС становить майже 90%: а) Норвегія; б) Канада; в) Бразилія; г) Росія.
9. На які найбільші адміністративні одиниці поділяється Іспанія: а) штати; б) префектури; в) землі; г) автономні області.
10. На якій висоті летить літак, якщо за його бортом термометр показує -57°C , а в Ніжині у цей час приземна температура становить 3°C ? а) 8 км; б) 9 км; в) 10 км; г) 11 км.

IV. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. ЗАГАЛЬНОГЕОГРАФІЧНІ ПИТАННЯ

Етапи формування сучасної географії. Розвиток географічної науки. Сучасні уявлення про систему географічних наук, її методологічні основи. Об’єкт і предмет дослідження географії. Місце географії у вирішенні проблеми “суспільство-природа”. Фізична географія (загальна землезнавство, регіональна фізична географія).

Економічна географія (загальна і регіональна економічна географія, галузеві економіко-географічні дисципліни).

Картографія. Сутність і властивості географічних карт, їх практичне і наукове значення. Карта як джерело знань. Класифікація карт. Тематичне картографування. Географічні атласи.

Поняття про міждисциплінарні напрямки розвитку географічної науки. Країнознавство і краєзнавство, їх зміст. Історична географія. Географічне ресурсознавство. Медична географія. Рекреаційна географія.

Роль географії в епоху науково-технічної революції, посилення її перетворюючого (конструктивного) значення. Проблема взаємодії суспільства і природи. Охорона і перетворення оточуючого середовища, раціональне використання природних ресурсів - загальне завдання фізичної і економічної географії. Сучасні методи географічних досліджень. Географічний прогноз. Географічна експертиза.

Географічна література. Географічні організації в Україні і за кордоном.

2. ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ

Загальний географічний огляд Землі. Теоретичні основи фізичної географії.

Земля як планета. Положення Землі у просторі. Фізичні властивості Землі (форма, розміри, густина, тиск, температура). Рух Землі і його наслідки (зміна дня і ночі, пори року).

Оболонки Землі (сфери). Літосфера, атмосфера, гідросфера, біосфера. Поняття про географічну оболонку.

Літосфера. Внутрішня будова Землі. Поняття про літосферу та земну кору. Континентальний, океанічний, перехідний типи земної кори. Склад земної кори. Мінерали і гірські породи. Діагностичні ознаки мінералів. Генетична класифікація гірських порід. Ендогенні й екзогенні геологічні процеси. Тектонічні рухи та їх види. Інтрузивний та ефузивний магматизм. Основні структурні елементи земної кори. Древні та молоді платформи (плити); складчасті пояси і області; сучасні геосинклінальні пояси, рифтові зони. Землетруси та їх види. Теорія глобальної тектоніки плит. Головні етапи геологічної історії Землі. Події неоген-антропогенного часу і їх значення для формування сучасних природних умов Землі. Сучасна геохронологічна шкала.

Корисні копалини. Генетичні типи корисних копалин: осадові, метаморфічні, магматичні. Горючі, металічні (рудні) і неметалічні (нерудні) корисні копалини. Корисні копалини платформених і складчастих областей.

Рельєф Землі. Зміст таких понять як “рельєф”, “форми рельєфу”. Процеси і фактори рельєфоутворення. Генетичні типи рельєфу за І.П.Герасимовим і Ю. А. Мещеряковим.

Поняття про геотектуру, морфоструктуру, морфоскульптуру. Типи морфоструктури платформених і складчастих областей Землі. Типи морфоскульптури і закономірності їх поширення. Особливості макрорельєфу материків. Основні геотектури дна Світового океану: підводна окраїна материка; перехідна зона; ложе океану; серединні хребти. Морфоструктури дна Світового океану.

Геологічні, тектонічні та геоморфологічні карти, їх зміст і легенда .

Атмосфера. Межі, склад, будова атмосфери. Походження атмосфери та її роль у житті на Землі. Взаємодія атмосфери з іншими оболонками Землі. Радіаційний і тепловий баланс Землі. Закономірності розподілу тепла на Землі. Теплові пояси.

Атмосферний тиск. Розподіл поясів атмосферного тиску в нижній тропосфері. Постійні та сезонні центри дії атмосфери (області високого та низького тиску).

Повітряні маси. Поняття про повітряні маси. Географічні (зональні) типи повітряних мас. Повітря морське та континентальне. Поняття “атмосферний фронт”. Головні кліматологічні фронти: арктичний (антарктичний), помірні (полярні), тропічні. Фронти: теплий, холодний і фронт оклюзії.

Циклон і антициклони. Поняття “циклон”, “антициклон”. Стадії їх розвитку. Види циклонів і антициклонів. Малі атмосферні вихори: тромби (торнадо), смерчі.

Загальна циркуляція атмосфери. Особливості циркуляції нижніх і верхніх шарів атмосфери. Головні фактори, які визначають загальну циркуляцію нижніх шарів атмосфери (тропосфера і нижня стратосфера). Поняття про вітер. Планетарна схема розподілу тиску і переважаючі вітри (пасати, західні вітри помірних широт, південно-східні в антарктичних і північно-східні в арктичних широтах). Мусони. Струменні течії. Атмосферні вихори (циклони і антициклони) - найважливіші елементи загальної циркуляції атмосфери. Широтні та меридіональні типи циркуляції атмосфери. Місцеві вітри.

Атмосферні опади. Види опадів. Генетичні види опадів. Закономірності розподілу опадів на Землі в залежності від розподілу тепла і особливостей циркуляції атмосфери. Атмосферне зволоження. Коефіцієнт зволоження. Радіаційний індекс сухості. Закономірності розподілу атмосферного зволоження:

зони надлишкового, помірного та недостатнього зволоження.

Погода. Визначення поняття. Елементи погоди. Класифікація погод. Служба погоди. Проблема завбачення погоди.

Клімат. Визначення поняття. Фактори кліматоутворення. Класифікація кліматів Землі (В.П.Кеппена, Б.П.Алісова). Кліматичне районування (за Б.П.Алісовим). Зміни і коливання клімату. Вплив антропогенного фактора на клімат. Проблема завбачення клімату майбутнього. Кліматичні карти.

Гідросфера. Її склад, взаємодія з іншими оболонками Землі. Кругообіг води (вологообмін) і баланс вологи на Землі.

Світовий океан і його поділ. Фізичні та хімічні властивості морської води. Гідрологічні особливості (температурний режим води, морський лід). Динаміка океанічних вод. Хвилі. Морські течії. Їх класифікація. Загальна схема поверхневих течій. Особливості загальної циркуляції вод Світового океану. Особливості рельєфу дна Світового океану і його складових частин. Ресурси Світового океану, їх сучасне використання і проблеми охорони.

Води суші. Підземні води, їх види і походження. Роль підземних вод у фізико-географічних процесах. Поверхневі води (річки, озера, болота, водосховища, льодовики). Визначення понять "річка", "річкова мережа", "гідрографічна мережа", "річковий басейн". Класифікація рік за джерелами живлення і водним режимом (за А.І.Восйковим, М.І.Львовичем). Озера. Визначення поняття "озеро". Типи озерних улоговин за походженням. Географічний розподіл озер на Землі. Болота, як природний комплекс. Визначення "болото" і "заболочені землі". Класифікація боліт. Закономірності розвитку і розповсюдження боліт.

Льодовики. Поняття "льодовик". Морфологічні типи льодовиків. Сучасне зледеніння Землі, його розміри, розповсюдження і динаміка. Комплексні характеристики найбільш крупних водних об'єктів Землі (річки: Амазонка, Ніл, Конго, Міссісіпі, Янцзи, Волга, Дунай, Об, Єнісей, Амур; озера: Каспійське, Аральське, Байкал, Великі Північно-Американські, озера Східної Африки). Роль поверхневих вод у ландшафті. Використання поверхневих вод. Проблема їх раціонального використання і охорони.

Поняття про біосферу. Життєві угруповання організмів. Біологічна продуктивність і біомаса різних природних комплексів. Ноосфера. Визначення поняття "географічна оболонка", її межі. Закономірності будови і розвитку: єдність, цілісність, ритмічність, полярна симетрія, зональність і азональність.

Географічні пояси Землі, їх коротка характеристика. Спектри висотної поясності в різних географічних поясах. Територіальні і аквальні природні комплекси.

Поняття про фізико-географічне районування. Система таксономічних одиниць. Ландшафт. Морфологічні одиниці ландшафту, принципи їх виявлення.

Географічне середовище і суспільство. Значення географічного середовища для суспільного виробництва. Поняття про природні умови та природні ресурси.

Розвиток географічної науки і сучасна фізична географія. Основні етапи розвитку географічної науки. Методи сучасних фізико-географічних досліджень. Моніторинг природного середовища.

Фізико-географічне районування. Поняття про галузеве (компонентне) і комплексне фізико-географічне районування. Система таксономічних одиниць фізико-географічного районування, яка прийнята в курсі фізичної географії материків: материк - субконтинент або група країн - фізико-географічна країна. Значення фізико-географічного районування.

Фізико-географічне огляд материків: Євразія, Африка, Австралія, Північна і Південна Америка, Антарктида. Загальний огляд, формування, тектонічна будова, рельєф, корисні копалини, клімат, води суходолу, ґрунти, рослинність, тваринний світ, сучасні ландшафти, особливості територіальної диференціації природи

(широтна зональність і висотна поясність ландшафтів), фізико-географічне районування. Вплив антропогенного фактора на сучасні ландшафти. Основні екологічні проблеми. Території, що охороняються.

Фізична географія України. Історія дослідження території України. Особливості геотектонічної будови території України. Четвертинний період на території України і його вплив на формування сучасних ландшафтів.

Найбільші басейни і родовища осадових, магматичних і метаморфічних корисних копалин України. Основні риси рельєфу України (типи морфоструктури та морфоскульптури). Геоморфологічне районування. Кліматичні фактори і основні особливості клімату України. Кліматичне районування і кліматичні ресурси. Моря, що омивають територію України (основні особливості природи, екологічні проблеми). Внутрішні води і водні ресурси України. Особливості ґрунтового покриття України (географія ґрунтів, їх властивості). Рослинний і тваринний світ. Червона книга України: рідкісні види тварин і рослин та ті, що знаходяться під загрозою зникнення. Неприятливі фізико-географічні процеси та явища. Природоохоронні території.

Зональні та азональні типи ландшафтів України та їх коротка характеристика. Фізико-географічне районування України (за О.М.Мариничем, П.Г.Шищенком). Комплексна характеристика природних зон та висотних країн. Екологічний стан території України.

Проблеми раціонального використання та охорони природних ресурсів.

3. ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ

Сучасна політична карта світу. Основні етапи формування політичної карти світу (на прикладі Європи, Азії, Африки, Америки). Типологія країн сучасного світу. Форми правління та адміністративно-територіального устрою. Сучасні тенденції міжнародних політичних відносин.

Природні ресурси і охорона оточуючого середовища. Поняття про природні умови і ресурси, їх класифікація. Значення природних умов і ресурсів для розвитку та спеціалізації господарства країн і районів. Нові тенденції в ресурсоспоживанні світу. Поняття природно-ресурсного потенціалу території. Проблема ресурсозабезпечення в умовах НТР і охорона оточуючого середовища. Антропогенний вплив на природне середовище. Оцінка, освоєння, охорона і відтворення природних ресурсів. Мінеральні, земельні, кліматичні, водні, рекреаційні та бальнеологічні ресурси.

Географія населення. Населення як центральна ланка в процесі суспільного відтворення. Динаміка, чисельність і відтворення населення світу; демографічний вибух і демографічна політика в країнах різних соціально-економічних типів. Національний (етнічний) склад населення світу. Особливості зайнятості та використання трудових ресурсів у різних країнах світу. Розміщення населення світу і чинники, що його визначають. Загальні риси заселеності Землі, осередки високої концентрації населення. Сучасні міграційні процеси, класифікація міграцій, особливості міграційної політики різних країн світу. Географічні форми розселення, типи населених пунктів. Системи і мережі розселення. Історичні аспекти виникнення і розвитку міст, структура міських поселень. Класифікація і типізація міст за різними ознаками. Сучасні урбанізаційні процеси. Закономірності та регіональні відмінності протікання урбанізаційних процесів. Агломерації, конурбації, мегалополіси. Сільське розселення, класифікація сільських населених пунктів. Картографування населення.

Світове господарство. Етапи формування світового господарства. Найсуттєвіші риси та фактори розвитку світового господарства початку XXI ст. Особливості розвитку складових частин сучасного світового господарства: країн розвинутою ринковою економікою, нових індустріальних країн, найменш розвинутих

країн, країн перехідної та централізовано-планової економіки.

Міжнародний поділ праці. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси в сучасному світовому господарстві. Світове господарство в період НТР. Сутність і основні напрямки НТР. Поняття про науково-технічний прогрес і НТР; сутність НТР. Основні напрямки НТР. Зрушення в галузевій структурі в період НТР. Вплив НТР на розміщення продуктивних сил. НТР і оточуюче середовище.

Географія галузей світового господарства. Промисловість світу. Загальна характеристика. Зміни, що відбулися в галузевій та територіальній структурі промисловості в останні десятиріччя. Географія основних галузей промисловості світу: машинобудування, чорної та кольорової металургії, паливно-енергетичної, хімічної, лісової, текстильної. Особливості розвитку окремих галузей промисловості в країнах різного типу.

Світове сільське господарство. Природні передумови та соціально-економічні фактори розвитку сільського господарства світу. Сільське господарство і НТР. “Зелена революція” в країнах, що розвиваються. Основні географічні типи сільського господарства. Географія галузей рослинництва і тваринництва світу.

Світова транспортна система. Регіональні транспортні системи. Географія основних видів транспорту.

Міжнародні економічні зв'язки. Основні форми. Світова торгівля: товарообіг, товарна структура, географічний розподіл. Міжнародні кредитно-фінансові відносини. Науково-технічні зв'язки. Надання міжнародних послуг. Глобальні проблеми людства. Сутність глобальних проблем людства. Найважливіші проблеми сучасності: відвернення світового ядерного конфлікту і припинення гонки озброєнь; енерго-сировинна; освоєння ресурсів Світового океану; продовольча; охорона оточуючого середовища; демографічна; подолання відсталості країн, що розвиваються.

4. ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ РЕГІОНІВ ТА КРАЇН СВІТУ

Європа. Загальна характеристика країн Європи. Склад і економіко-географічне положення. Природно-ресурсні чинники. Демографічні чинники. Основні риси географії господарства. Внутрішні розбіжності. Північна Європа. Центральна Європа, в тому числі - Західна і Східна. Південна Європа. Економічно найрозвиненіші країни континенту - Німеччина, Франція, Італія, Великобританія. Країни Східної Європи - держави перехідного періоду економіки до ринкових відносин (Польща, Росія, Білорусь).

Азія. Територія і чисельність населення регіону. Економіко-географічне положення на торговельних шляхах із Європи в Індійський та Тихий океани. Різноманітність природних ресурсів. Населення. Демографічна ситуація, високий природний приріст, особливості розміщення населення і урбанізації. Господарство. Вузька спеціалізація господарства, експортна спрямованість, переважання сільського господарства і видобувної промисловості. Поділ на субрегіони. Центральна і Східна, Південно-Західна, Південна, Південно-Східна Азія. Країна з найвищим рівнем економічного розвитку - Японія. Найбільші країни континенту - Китай та Індія. Країни Центральної Азії (Казахстан, Узбекистан, Туркменистан, Таджикистан, Киргизстан). Особливості розвитку та загальна характеристика країн Перської затоки.

Африка. Загальна характеристика Африки як регіону, в групі країн, що розвиваються. Формування сучасної політичної карти Африки в ході національно-визвольної боротьби її народів і розпаду колоніальної системи. Різноманітність природних умов і ресурсів на материк. Головні особливості населення континенту. Африка як регіон концентрації економічно найвідсталіших країн, як найменш

індустріалізований регіон в світі. Провідне значення видобувних галузей. Аграрний характер економіки більшості африканських країн. Субрегіони континенту: Північна, Західна, Центральна, Східна і Південна Африка. ПАР - єдина африканська республіка, яка належить до групи високорозвинених держав.

Америка. Загальна характеристика країн континенту. Північна Америка. Держави, що розташовані в Північній Америці, їх економіко-географічна характеристика. США - головна країна світового господарства. Різноманітність природно-ресурсних факторів. Особливості формування населення. Соціально-економічні фактори розвитку господарства. Високий рівень концентрації капіталу і виробництва. Галузева і територіальна структура промисловості, сільського господарства, транспорту. Зовнішньоекономічні зв'язки. Економіко-географічна характеристика основних економічних районів. Економіко-географічна характеристика Канади. Особливості розвитку та структура економіки. Провідні галузі промисловості та сільського господарства. Особливості зовнішньоекономічних зв'язків.

Латинська Америка. Своєрідність Латинської Америки в групі країн, що розвиваються. Сучасна політична карта. Природно-ресурсні чинники. Господарство. Характер і ступінь територіальної концентрації господарства. Субрегіони: Мексика, Центральна Америка, Вест-Індія, Андійські країни, країни Північного Сходу Південної Америки, Бразилія, Ла-Платські країни.

Австралія і Океанія. Загальна економіко-географічна характеристика. Географічне положення, історія заселення, природно-ресурсний потенціал і населення Австралії. Особливості господарського розвитку країни. Основні галузі промисловості та сільського господарства. Зовнішньоекономічні зв'язки.

5. ЕКОНОМІЧНА І СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

Історія формування території держави. Сучасне географічне положення. Місце України в Європі та світі за економічним потенціалом та рівнем життя населення. Природно-ресурсний потенціал. Забезпеченість різними видами природних ресурсів. Розміщення основних басейнів та родовищ корисних копалин. Методи оцінки сумарного природно-ресурсного потенціалу України.

Населення України. Особливості демографічної ситуації. Географія найбільших національностей. Особливості розміщення населення. Типи населених пунктів. Регіональні відмінності в рівні урбанізованості.

Загальна характеристика господарства України. Сучасні особливості розвитку та структури господарства. Структурна перебудова економіки на ринкових засадах.

Секторальна модель економіки України. Первинний, вторинний і третинний сектори. Динаміка розвитку та місце різних секторів в економіці України.

Первинний сектор господарства та його місце в економіці України. Сільське господарство як основа первинного сектора економіки. Місце та роль сільського господарства в економіці України. Природні та суспільно-географічні передумови розвитку сільського господарства. Типи виробників аграрної продукції: селянські, фермерські та колективні господарства. Структура сільськогосподарських угідь. Зернове господарство. Географія вирощування технічних культур. Овочівництво та баштанництво. Структура тваринництва, географія його провідних галузей. Зональна спеціалізація сільського господарства України та її трансформація під дією ринкових чинників.

Лісове господарство України. Лісистість регіонів країни як передумова для розвитку лісопереробної промисловості. Лісовідновлення.

Рибне господарство країни. Особливості розвитку у пострадянський період. Основні басейни і центри вилову риби.

Добувна промисловість України – структура, особливості розвитку, рівень ресурсозабезпеченості країни. Основні басейни та родовища паливних ресурсів України. Центри та райони вуглевидобутку. Сучасні проблеми вугільної промисловості країни. Нафтогазоносні провінції України. Динаміка видобутку нафти та газу в Україні. Проблема забезпеченості України енергоресурсами.

Видобуток рудних корисних копалин. Основні басейни та родовища залізної, марганцевої руд та руд кольорових металів. Сучасні особливості розвитку залізорудної промисловості України.

Видобуток мінеральної нерудної сировини. Основні центри і райони видобутку будівельних матеріалів, вапняків, крейди, каолінів, будівельного каменю, нерудної сировини для металургійного виробництва, кухонної солі, інших видів сировини для хімічної індустрії.

Вторинний сектор економіки, його структура та особливості пострадянського розвитку. Місце в економіці країни.

Виробництво та постачання електроенергії. Типи електростанцій та чинники їхнього розміщення. Структура виробництва електроенергії в Україні. Паливно-енергетичний баланс. Сучасні проблеми розвитку електроенергетики України.

Металургійне виробництво України. Особливості розвитку підприємств, чинники їхнього розміщення. Головні центри металургійного виробництва України. Сучасні проблеми металургійного виробництва країни.

Хімічне виробництво України: значущість для економіки, структура, чинники розміщення підприємств. Основні центри виробництва продукції хімічної індустрії. Проблеми та перспективи розвитку хімічної промисловості.

Виробництво машин та устаткування. Структура машинобудування та особливості його розвитку в Україні. Географія важкого, транспортного, сільськогосподарського, електротехнічного, енергетичного, технологічного машинобудування. Сучасні проблеми розвитку машинобудування України.

Виробництво деревини, паперу, будівельних матеріалів. Сировинна база для розвитку лісопереробки. Первинна переробка деревини, виробництво дерев'яних виробів. Целюлозно-паперове виробництво, основні центри і найбільші підприємства. Меблеве виробництво.

Виробництво в'язучих, стінових і покрівельних матеріалів. Проблеми та перспективи розвитку цього виду економічної діяльності в Україні.

Виробництво тканин, одягу та взуття: особливості розвитку та географія провідних центрів. Сучасні проблеми текстильної промисловості. Географія швейної промисловості, особливості її сучасного розвитку. Взуттєва промисловість України.

Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів. Технологічні особливості, типи підприємств, чинники розміщення та структура цього виду економічної діяльності. Географія підприємств із виробництва борошна, макаронних, кондитерських виробів. Цукрова, олійно-жирова, спиртова, плодоовочеконсервна, виноробна промисловість. Виробництво м'ясних і молочних виробів, пива та безалкогольних напоїв. Тютюнова промисловість України.

Третинний сектор господарства та його місце в економіці України. Транспорт України. Характеристика роботи основних видів транспорту України. Міжнародні транспортні коридори.

Торгівля як вид економічної діяльності. Внутрішня роздрібна та гуртова торгівля. Мережі супермаркетів. Зовнішньоторговельні зв'язки України. Товарна структура та географія зовнішньої торгівлі України. Інвестиційні процеси в Україні. Транскордонне співробітництво.

Туризм як один із провідних секторів економіки країни. Розвиток туризму в Україні. Внутрішній туризм, особливості розвитку та географія. Міжнародний туризм і Україна.

Наукова діяльність. Освіта. Охорона здоров'я. Структура наукових установ України. Основні центри наукової діяльності. Особливості розвитку, структури та функціонування закладів освіти різного типу. Проблеми реформування освітньої мережі. Особливості розміщення медичних закладів, їхня транспортна доступність. Сучасні проблеми розвитку медицини, медична реформа та особливості її проведення в Україні.

Фінансова діяльність. Комп'ютерне програмування. Фінансові послуги в Україні. Географія фінансових установ. Аутсорсинг та особливості його розвитку в Україні. Аутсорсинг інформаційних технологій. Провідні виробники програмної продукції в Україні.

Економіко-географічне районування України. Історія та наукові основи економіко-географічного районування. Сучасна мережа економіко-географічних районів. Склад їхньої території, ЕГП, природно-ресурсний потенціал, провідні сектори економіки, найбільші економічні вузли та центри. Проблеми та перспективи регіоналізації країни.

V. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Багров М.В. Землезнавство: навчальний посібник / М.В. Багров, В.О. Боков, І.Г. Черваньов. – К.: Либідь, 2000. – 387 с.
2. Барановська О.В. Фізична географія материків і океанів: навчальний посібник у 2 ч. / О.В. Барановська. – Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2013. – Ч.1: Світовий океан, Африка, Австралія, Океанія, Південна Америка. – 306 с.
3. Барановський М.О. Географія населення: навчальний посібник / М.О. Барановський. - Ніжин: НДПУ імені Миколи Гоголя, 2002. – 191 с.
4. Безуглий В.В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн: навчальний посібник / В.В. Безуглий. – К.: ВЦ “Академія”, 2005. – 704 с.
5. Волошин І.І. Географія Світового океану: навчальний посібник / І.І. Волошин, В.Г. Чирка. – К.: Перун, 1996. – 220 с.
6. Волошин І.І. Загальне землезнавство. - Ніжин: НДПУ, 2002. - 294 с.
7. Гукалова І.В. Вступ до фаху: географія і суспільство: навчальний посібник / І.В. Гукалова, Д.С. Мальчикова. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 268 с.
8. Географія світового господарства (з основами економіки): навчальний посібник / Я.Б. Олійник та ін.; за ред. Я.Б. Олійника, І.Г. Смирнова. – К.: Знання, 2011. – 640 с.
9. Економічна і соціальна географія світу: навчальний посібник (за ред. С.П. Кузика). – Львів: Світ, 2002. – 672 с.
10. Зедледух Р.М. Картографія з основами топографії: навчальний посібник / Р.М. Земледух. – К.: Вища школа, 1995. – 356 с.
11. Маринич О.М. Фізична географія України: підручник / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання, 2003. – 479 с.
12. Міхелі С.В. Основи ландшафтознавства: курс лекцій: навчальний посібник / С.В. Міхелі. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2002. – 214 с.
13. Основи загальної гідрології: навчальний посібник (за ред. С.С.Левківського) - К.: Вища школа, 1975. -190 с.
14. Панасенко Б.Д. Фізична географія материків та океанів: навчальний посібник / Б.Д. Панасенко. – Ч.1. – Вінниця: ПП “Едельвейс і К”, 2008. – 588 с.
15. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії: навчальний посібник / М.Д. Пістун. – К.: Вища школа, 1996. – 231 с.

16. Половина І.П. Фізична географія Європи: навчальний посібник / І.П. Половина. - Київ: АртЕК, 1998. - 272 с.
17. Свинко Й.М. Геологія: підручник / Й.М. Свинко, М.Я. Сивий. – К.: Либідь, 2003. – 432 с.
18. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу: навчальний посібник / І.В. Смаль. – Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2010. – 276 с.
19. Соціальна і економічна географія світу: навчальний посібник (за ред. Кузика В.П.). – Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. – 256 с.
20. Соціально-економічна географія України: навчальний посібник (за ред. проф. О.І. Шаблій. - Львів: Світ, 2000. – 608 с.
21. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навчальний посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
22. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: навчальний посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса, Астропринт, 2009. – 544 с.
23. Федорищак Р.П. Загальне землезнавство: навчальний посібник / Р.П. Федорищак. - К.: Вища школа, 1995. - 223 с.
24. Чорний І.Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: навчальний посібник / І.Б. Чорний. – К.:Вища школа, 1995. – 240 с.
25. Чернюк Л.Г. Економіка та розвиток регіонів (областей) України: навчальний посібник / Л.Г. Чернюк, Д.В. Клиновий. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 644 с.
26. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії: підручник / О.І. Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 296 с.
27. Юрківський В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни: навчальний посібник / В.М. Юрківський. - К.: Либідь, 2001. – 276 с.